

O'SMIRLIK DAVRI MUAMMOLARI VA UNI BARTARAF ETISHDA PSIXOLOGIYA FANINING YUTUQ VA IMKONIYATLARI

S.Eshtilovov

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, kursanti

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25- July 2023 yil

Ma'qullandi: 28-July 2023 yil

Nashr qilindi: 03-August 2023 yil

KEY WORDS

*O'smirlik, Psixologiya, o'tish davri,
o'qituvchi, o'quvchi*

ABSTRACT

O'smirlik davri boshqa davrlarga nisbatan o'zining murakkabligi va turfa xil hususiyatlarga ega bo'lishi bilan ajralib turadi. Ushbu maqolada o'smirlik davri muammolari va uni bartaraf etishda psixologiya fanining yutuq va imkoniyatlari haqida so'z yuritiladi.

O'smirlik – bolalikdan kattalikka o'tish davri bo'lib, fiziologik va psixologik jihatdan o'ziga xos xususiyatlari bilan xarakterlanadi. Bu bosqichda bolalarning jismoniy va psixik taraqqiyoti juda tezlashadi, xayotdagi turli narsalarga qiziqishi, yangilikka intilishi ortadi, xarakteri shakllanadi, ma'naviy dunyosi boyiydi, ziddiyatlar avj oladi. O'smirlik balog'atga yetish davri bo'lib, yangi hislar, sezgilar va jinsiy xayotga taalluqli chigal masalalarning paydo bo'lishi bilan ham xarakterlanadi. Ular ta'sirida o'smirning xarakteri, atrofdagi kishilar bilan muomalasi, jamiyatda sodir bulayotgan voqealarga munosabati tez uzgarib boradi. Ba'zan ijtimoiy masalalar to'g'risida noto'g'ri tasavvur va yangilish fikrlar xosil bulishi tufayli u muayan tartib-qoidalarga tanqidiy ko'z bilan qaraydi. O'smirida psixik jarayonlarning keskin uzgarishi bilan aqliy faoliyatida ham burishlar seziladi. Shuning uchun shaxslararo munosabatda, o'quvchi bilan o'qituvchi muloqotida, kattalar bilan o'smirlarning muomalasida qat'iy uzgarishlar jarayonida kiyinchiliklar paydo buladi. Bular avvalo ta'lim jarayonida ruy beradi: yangi axborot, ma'lumotlarni bayon qilish shakli, uslubi va usullari usmirni qoniqtirmay qo'yadi.

Shu sababli ham bu yosh davrini ko'pchilik olimlar tomonidan "qiyin davr", "o'tish davri", "krizisli davr" deya yuritilganini ko'rishimiz mumkin. Odobli, dilkash usmir kutilmaganda qaysar, intisomsiz, qupol, serzarda bulib qoldi. Usmir xulqidagi bunday uzgarishlar tajribasiz o'qituvchi va ota-onasini kattik tashvishga soladi.

O'smirning psixik o'sishini xarakatga keltiruvchi kuch - uning faoliyatini vujudga keltirgan yangi ehtiyojlar bilan ularni qondirish imkoniyatlari urtasidagi qarama-qarshiliklar tizimining namoyon bulishidir. Vujudga kelgan ziddiyatlarni psixologik kamolotni ta'minlash, faoliyat turlarini murakkablashtirish orqali o'smir shaxsida yangi psixologik fazilatlarni tarkib toptirish bilan asta-sekin yuqotish mumkin. Ayni bu davrda o'smirlar bilan ishlash ularni ta'lim jarayoniga jalb etish, o'quv jarayoniga bo'lgan motivatsiyasini tarkib toptirish

murakkab jarayon hisoblanadi. Bunda psixologlarning amaliy faoliyati va ta'sir doirasi asosida yuzaga kelayotgan inqirozning o'tishini yengillashtirish mumkin.

O'smirlarni intellektual rivojlanishi, zamonning shart sharoitlaridan kelib chiqib rivojlanganligini korish mumkin. Fanlarda bo'lgan munosabat, ularni o'zlashtirish ham bevosita mavjud ijtimoiy muhit omillariga bog'liq holda o'zgarib boradi. Lekin materialni yod olishda uning mazmuniga aloxida e'tibor berish lozim. Agar yod olinayotgan materialni mazmuniga tushunib, uni bir-biriga boglab ukib olishga e'tibor berilmasa, unday xolda kuruk yod olingan material tezlik bilan unutiladi yoki u ukuvchidan baxo olgunga kadar yetadi va keyin esidan chiqadi. O'qituvchi o'quvchilarni o'quv materiallarni uzlashtirishlarida bunga albatta e'tibor berishlari lozim.

Shuningdek, ta'lim jarayonida o'qituvchi bergan yangi bilim va informatsiyalarni o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilganliklarini bilishda ta'limdagi qaytarma aloqa muximdir. Qaytarma aloqa jarayoni xamma jarayonlardan xam ayniqsa yangi mavzularni mustaxkamlash yoki utilgan mavzuni takrorlash jarayonida bo'ladi. O'qituvchi sinf o'quvchilarini o'zlashtirgan yangi mavzu mazmunini aniqlashda mavzu bo'yicha ko'plab mayda savollar berish va kartochkalar tarqatish orqali amalga oshirish mumkin. Qaytarma aloqa orqali mavzuni mazmunini qanday o'zlashtirib olganini aniqlash va u kelgusi mavzuni muvaffaqiyatli o'zlashtirish garovi buladi.

Bilimlarni o'zlashtirib borish turli ko'nikma va malakalar xosil qilishga ta'sir ko'rsatadi. Har qanday ko'nikma bilimlarsiz bo'lmaydi. Ta'limiy ko'nikmalar (yozish, o'qish va hisoblash urganib olish) ko'nikmani birinchi turiga kiradi. Ko'nikma va malakalarni ikkinchi turiga umumiy mehnatga doir bo'lib, ular kasb-hunar ta'limi jarayonida takomillashadi.

Ta'lim - juda keng ma'noga ega bo'lib, u bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish, urganish, urgatish jarayonidir. Bu ta'rif hozirgi zamon ta'limi uchun yetarli emas. Chunki hozir mustaqillik davrida ta'lim o'zining mazmuni bilan o'quvchilarga bilim, ko'nikma va malakalar berish bilan birga, o'quvchilarni hozirgi zamon ruhida milliy kadrlar, jahon madaniyati va maorifining ilg'or g'oyalardan oqilona foydalanib tarbiya beruvchi, bola shaxsini rivojlantiruvchi, uni mustaqil fikrlashga urgatuvchi, ilmiy tushuncha va izlanishlarga layoqatli qiluvchi ta'lim hamdir. O'smirlik davrida ta'lim jarayoniga bo'lgan layoqat va o'quv motivatsiyasini oshirishda shaxsning individual psixologik xususiyatlarni o'rganishni tashxis qilish, u bilan xarakter tipologiyasi va temperamentiga muvofiq tarzda ishlash bugungi kunda psixolog oldida turgan asosiy vazifalardan biriga aylanmoqda. O'qish jarayoni - o'quvchining uziga xos xususiyatlariga ham, uning psixik rivojlanishining (aqliy, irodaviy jihatdan) individual tavsifnomasiga, unda o'qishga nisbatan qaror topgan munosabatlariga, uning qiziqish-havaslariga bog'likdir. Boshqacha qilib aytganda, ta'lim jarayoni o'quvchiga nimani va qanday qilib uzlashtirishning oddiy bir xil natijasi emas, ya'ni sirtdan ta'sir qiladigan shart-sharoitlarning oqibati emas, balki o'quvchining individual-psixolok xususiyatlariga bog'liq ravishda amalga oshiriladi.

Bugungi kunda amaliy psixologiyaning imkoniyatlari yanada kengayib borayotganini kuzatishimiz mumkin. Jamiyatimizda ro'y berayotgan barcha islohotlarda gumanitar sohalar qatori psixologiya ham rivojlanib o'zining ahamiyatliliigi bilan ajratilib turibdi. Yaratilayotgan barcha shart-sharoitlar intellektual salohiyatli, ertangi kunga jamiyat hayotiga rivojiga o'zining sog'lom fikri va qarashlari bilan foyda keltiradigan yoshlarni tarbiyalash uchun mustahkam asos bo'lib hizmat qiladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Климов Е.А. Психология профессионала. Москва-Воронеж,1996.
- 2.Методологические и теоретические проблемы всеобщей профессиональной подготовки молодёжи. -- М., 1991.
- 3.Пряжникова Е.Ю.Технологии и методы профессиональной ориентации населения. М., 2001.
- 4.Чернявская А.П. Психологическое консультирование по профессиональной ориентации. М., 2001.

